

Nagy András 70 éves

1986-ban nagy hatású – tudományos műhöz mérten szokatlanul elevenbe vágó – írás jelent meg a Közgazdasági Szemlében. A szerző: Nagy András. A cím: Nyitnikék! Fontosabb, terjedelmesebb tanulmányt találunk a neves közgazdász életművében, jellemzőbbet azonban aligha. A címben kifejeződő játékoság és türelmetlenség látván nehéz elhinnünk az életrajzi adatokat: Nagy András 1926-ban született, és a Közgazdaságtudományi Intézet egyik legrégebbi munkatársa: 1955 óta dolgozik az elméleti közgazdaságtan legfontosabb hazai centrumában, s ma is az intézet vezető kutatója. Generációjának életrajzi töréspontja: 1956, Nagy András számára az intézetből való eltávolíttatást jelenti. 1958-tól a Külkereskedelmi Minisztériumban, 1962-től a Konjunktúra- és Piackutató Intézetben dolgozik. Tudományos érdeklődését hosszú időre az itt töltött évek határozzák meg. Számptalan tanulmánya is jobbra a külgazdaság témakörében születik. Írásainak tekintélyes részét külföldi folyóiratokban publikálja, külföldi kiadók gondozásában jelenteti meg. Tudományos érdeklődésének és aktivitásának köszönhetően Brit-Guyanától New Yorkig, Grenoble-tól Delhiig számos helyen megfordult az ENSZ és az UNCTAD szakértőjeként, vendégprofesszorként. 1973-ban ismét visszakérül a Közgazdaságtudományi Intézetbe, 1973 és 1990 között vezet annak külkereskedelmi osztályát. A legutóbbi években figyelme a felívelőben lévő intézményi közgazdaságtan felé fordul. Az intézményi analízist az egyik legforróbb kérdéskörre, az intézményi vákuummal küzdő átmeneti gazdaságokra alkalmazza.

Kutatói pályájának bemutatását kiegészíti Kornai János írása, amely Nagy András emberi arcképét vázolja fel.

Barátom, Nagy András

Ha jól emlékszem, ötven évvel ezelőtt, 1946-ban találkoztam először Nagy Andrással. Mind a ketten ifjú és lelkes mozgalmárok voltunk a MADISZ központjában; én eléggé „kisfiú”, Hegedűs András, a későbbi miniszterelnök és még későbbi szociológus beosztottja; András viszont „nagyfiú”, a nemzetközi ügyek fő korifeusa. Azóta is nemegyszer az orra alá dörzsöltem, és András sohasem tiltakozott: eléggé fennhordta az orrát.

Majdnem egy évtized szünet következett, mire 1955-ben újra találkoztunk, a nemrég alakult Közgazdaságtudományi Intézet ifjú munkatársaiként. Akkor útjaink a véletlenek folytán összefutottak, s azóta már többé nem váltak szét. Egészen más volt ez az 1955-ös Nagy András, mint a kilenc-tíz évvel korábbi. (Lehet, hogy ő is ezt érezte velem kapcsolatban.) Sok minden élményt hozott az az évtized neki is, nekem is: gyors sikereket, majd meredek bukást. Amikor az intézetbe került, már túl volt azon, hogy tanszékvezető tanár legyen – de azon is, hogy eltanácsolták: jobb, ha elmegy segédmunkásnak. A

segédmunkássorból, az Eötvös-kollégium után elvégzett esti egyetemet követően küzdötte fel magát a tudományos munkatárs rangjáig. Nyoma nem volt már az egykori „felvágósnak”; amikor intézeti kollégaként igazán összeismerkedtünk, már olyan embernek találtam, amilyen azóta is: közvetlennek, póztalannak, minden önteltségtől és szerepjátástól mentesnek.

Az Közgazdaságtudományi Intézet élete a Szalay utcában kezdődött, az akkori Művelődésügyi Minisztérium által átengedett néhány szobában; de nemsokára átköltöztünk a Nádor utca 7-be, ahol azután sok-sok évig működött az intézet. A Nagy Tamás vezette *Általános Osztály* munkatársai egy folyosó mentén helyezkedtek el: ez volt a „Gyepsor”. Ide tartozott, ábécé sorrendben, Ausch Sándor, Csendes Béla, Erdős Péter, Hoch Róbert, jómagam, Máriás Antal, Molnár Ferenc, Nagy András, Solymár Eszter és Vági Ferenc. „Kültagként” félig idetartozott Jorgosz Vaszilju, egy ifjú görög emigráns, aki akkor *Friss István* aspiránsa volt. Szomorú elgondolni, hogy hányan haltak meg közülük. Eszter 1956 óta Kanadában él. Jorgosz Cipusban van (egy ideig a ciprusi köztársaság elnöke volt.) Tulajdonképpen már csak négyen vagyunk Budapesten.

A „Gyepsor” a Nádor utcába költözéstől az 1956-os forradalomig igazi szellemi, politikai és emberi közösséget alkotott. András élénk, érdekes és szórakoztató résztvevője volt a számtalan beszélgetésnek. Sok mindenről volt itt szó. Elsősorban politikáról: ez volt az első Nagy Imre reformkísérlet, az „Új Szakas” kudarcának és Rákosiék újjáéledésének, a Hruscsov-féle XX. kongresszusnak, a Petőfi-köri estéknek és a forradalom előszelének korszaka. András határozottan és habozás nélkül azon az oldalon állt, ahol a megújulást akarták előmozdítani. De persze nem csak politizálás folyt. Sokat beszélgettünk irodalomról, zenéről, nagy figyelem kísérte Erdős Péter „nemináriumát”, szakszerű bevezetését a szexológiai mesterségbe, sokat hülyéskedtünk és ugrattuk egymást.

Ezt a társaságot 1956 vihara verte szét; a régi közösség soha nem forrt össze újjá. Ki ide, ki oda állt a küzdelmekben. Nem veszem sorra az egykori tagságot, csak annyit mondhatok: András és én mindvégig, mind a mai napig gondolkodásunkban együtt maradtunk. Éppen a forradalom leverése után, a még néhány hétig tartó általános sztrájk valamelyik napján voltam először Andrásék lakásán. Ott találkoztam először feleségével, Losonczy Ágnessel; személyében még egy vidám, jó humorú és okos barátot kaptam.

Ezekben a megrendítő és megpróbáltatott időkben ismertük meg igazán egymást. Sajátos volt a légkör az intézetben. Kollégáink, akikkel együtt zúgolódtunk-lázadoztunk Október előtt, sorra meggyózták önmagukat: mégis csak az a helyes, ha így vagy amúgy beállnak a csatasorba a Kádár-rezsim oldalán. Előbb egyikük, utóbb másikuk szánta rá magát arra, hogy belép a pártba. Volt valami groteszk abban, ahogy bejöttek hozzám vagy Andrásához „bejelenteni” ezt a szándékukat; megmagyarázván, hogy ez a helyes út. Többen elkezdtek bennünket győzködni: jobb lenne, ha mi is ezt tennénk. Így érveltek: „Meglátjátok, a macacsságotok miatt még zűrötök lesz. Inkább gyakoroljatok egy kis önkritikát, s akkor nem lesz semmi problémátok.” Az események, már ami a közvetlen következményeket illeti, tulajdonképpen ezeket a kollégáinkat igazolták. Valóban bekövetkezett a „zűr”. A pártközpont vizsgálatot indított az Intézet ellen az „ellenforradalom ideológiai előkészítésében” való részvétele miatt. Végeredményképpen két embert tettek ki: Nagy Andrást és engem. Annyi üdvös hatása mindenesetre volt ennek az akciónak, hogy még szorosabbra fűzte a kettőnk közötti barátságot.

Sok éven át nem volt közös munkahelyünk, de nemcsak a baráti, hanem a szellemi-szakmai kapcsolat is fennmaradt közöttünk. Körülbelül egy időben kezdtük el tanulni a nyugati közgazdasági elméletet; körülbelül egy időben lelkesedtünk érte, és egy időben erősödtek meg a kritikai gondolataink is a közgazdasági főáramlat gyengeségeivel és egyoldalúságaival szemben. Szellemi élvezettel olvastam akkor és azóta is András írásait — de most, ezekben a sorokban nem Nagy Andrásról, a jelentős közgazdászról szeretnék

írni szakmai értékelést és méltatást, hanem Andrásról, az emberről és kettőnk személyes barátságáról.

Mindig úgy éreztem: András az az ember, akinek szívesen adom oda egy-egy írásom fogalmazványát megjelenés előtt. Van olyan kolléga, aki éles elméjű és tanulságos kommentárt ad, de azt olyan formában adja elő, hogy azzal megsebzí az embert. Talán azért, mert kritikusként mindenkivel szemben fölényes és rosszindulatú, vagy talán azért, mert éppen a szóban forgó szerzővel szemben a rivalizálás érzése fűti. Nagy András az a kolléga és barát, akinél ezt sohasem éreztem. Tartalmas, színvonalas, konstruktív észrevételeket tesz. Őszintén és magától értetődő természetességgel generózus. Nem hallani tőle tirádákat, néha némi szórakoztató irónia is vegyül a szavaiba; de a legfontosabb: tárgyilagos, szakszerű és segítőkész kritikus. Azt hiszem, volt egy-két írásom, amivel kapcsolatban dilemmái lehettek: hozzá-e nyilvánosságra a fenntartásait és ellenvéleményét, s ha igen, milyen messzire menjen el a kritika élességében. Erről sohasem beszélünk; csak a magam következtetéseire vagyok utalva. De úgy látom, hogy Nagy András értékrendjében igen magas rangot kap a barátság. Van, aki azt az elvet vallja: „Minden áron mindig kimondom, kertelés nélkül, azt, amit gondolok – még akkor is, ha a barátság belepusztul”. Azt hiszem, jól érzekelem: Nagy András nem vallja ezt az elvet; egyébként én sem. A barátság igen nagy érték. Nem mindenekfelett való érték; adódhat olyan helyzet, amikor az erkölcsös magatartás a barátság feláldozását igényli. De valamilyen nézetkülönbség kiélelése egy szakmai vagy napi politikai kérdésben nem ér fel egy mély barátsággal.

De hadd kanyarodjak vissza az események kronológiai sorrendjéhez! Mindkettőnk számára az az 1963-as cambridge-i konferencia volt az első találkozás a nyugati tudományos szakmával, amelyen együtt vettünk részt. Az akkori szakirodalmi műveltségünkkel nem is ismertük fel, milyen „nagyágyúk” közé kerültünk hirtelenjében mi ketten a Vasfüggöny mögül. Csak néhány nevet sorolok fel a szűkkörű kerekasztal résztvevői közül: Tjalling Koopmans, Richard Stone és Maurice Allais, három későbbi Nobel-díjas; Frank Hahn, Terence Gorman, Leo Hurwicz, Edmund Malinvaud, Lionel MacKenzie, Roy Radner, mind a hatan később az Econometric Society elnökei, Sukhamoy Chakrawarty, később India tervezési minisztere. Mind a ketten szinte rémületben, nagy szakmai kisebbségi érzetektől gyötörve, vettünk részt a konferencián. Én még alig makogtam angolul; az előadásomat is német nyelven ismerttettem. Milyen könnyébség volt, hogy ott volt mellettem András, segítőkészen, kitűnő angolsággal és nálamnál sokkal több nemzetközi érintkezési gyakorlattal. Tapintatosan és elegánsan segített ki, ha gondom volt a kommunikációban. És jó volt együtt megosztani az örömet: benn lakni, ha csak néhány napig is, az ősi angol egyetemi városban, az egyik patinás college-ben, ott sétálni a világnak ezen az egyik legszebb pontján.

Emlékszem, ennek az útnak az alkalmával magyarázta el nekem először, gusztusos részletességgel András, milyen is egy kínai vacsora egy angliai kínai étteremben. Bizonyára ez is közrejátszott abban, hogy röviddel később megkóstoltam, s azóta is szívesen eszem a kínai ételeket. De sokféle ételt ettünk azóta együtt! Nemcsak a szakmai és politikai örömeiket és bánatokat lehet Nagy Andrással jól megosztani, hanem az evés örömeit is. Sok olyan estét töltöttünk el együtt négyesben, amelyben együtt élveztük a gasztronómiai örömeiket, Ági és Zsuzsa konyhaművészeti mesterműveit (jól emlékszem-e, hogy néha még András is produkált egy-egy finom ételt?) és a közgazdaságtanról, szociológiáról, politikáról, irodalomról, emberekről folyó beszélgetéseket.

Sok év telt el az első 1963-as konferencia óta; sokszor vitatkoztunk közügyekről, intézetről, akadémiairól. Nem állíthatom, hogy mindig, mindenben hajszálnyira egyetértettünk. Andrásban, ha jól emlékszem, felpeszsdült az egykori forradalmár vér, amikor 1968-ban lázadtak a párizsi diákok: az én fülem számára hamisabban sípolt a macskakő.

De ahogy teltek az évek – és elég sok telt el –, úgy csiszolódtak össze a gondolataink és a közügyekkel kapcsolatos érzéseink. Mire eljutottunk napjainkig, azt hiszem, nincsen olyan lényeges politikai vagy közgazdasági kérdés, amiben másképpen gondolkodnánk. Nem is olyan régen zajlott le, éppen András lakásán, egy késhegyig menő vita arról: milyen is az értelmiség viszonya az 1995. márciusi stabilizációs programhoz. Soha előtte nem beszélünk erről Andrással – és jó érzés volt tapasztalni, mennyire hasonlóképpen gondolkodunk ezekről a kérdésekről, amelyekre egyáltalán nem magától értetődő a válasz.

András az a barát, akire mindig számítani lehet – legyen az nagy ügy, vagy kicsi. Amikor 1989-ben heteken át feküdtem egy gerincprobléma miatt, s utána a helyreállítás érdekében rendszeresen uszodába kellett járnom, akkor családtagjaim és más kedves barátaim mellett András és Ági voltak azok, akik gyengéd segítőkészséggel ismételten elvittek és „megúszattak”.

Attól tartok, hogy ha András elolvassa majd ezeket a sorokat, talán zavarba is jön. Nagyon távol áll minden szentimentalizmustól; stílusa, hangneme inkább tárgyyszerű, elegáns, talán egy kis távolságot is tart, egy kis fanyar irónia is vegyül bele. A magyar közgazdasági műhelyek nem kényeztették el Nagy Andrást azzal, hogy meleg hangon szóljanak hozzá. A leghelyesebb, ha ezen a ponton befejezem írásomat.

Szívből gratulálunk, Zsuzsával együtt, a hetven évhez! Csak így tovább!

Kornai János